

Driftsherrens Gevinst.

Diskussion i Nationaløkonomisk Forening
den 11. Decbr. 1901.

I Nationaløkonomisk Forening holdt Hr. Cand. polit. L. V. Birck den 11. December 1901, som Indledning til en Diskussion, et Foredrag om Driftsherrens Gevinst. Hovedindholdet af Indledningsforedraget var følgende:

Den klassiske Økonomi var en Driftsherreøkonomi og var bleven kritiseret som saadan. Først i de sidste 20 Aar havde man imidlertid underkastet Driftsherrens Funktion og hans Belønning en nøjere Analyse (Walker, Clark og Bagehot).

Driftsherrens Gevinst benævnes i Almindelighed Profit, og herved forstås da det Overskud, der bliver tilbage, naar Driftsherren har afholdt alle fornødne Driftsudgifter. Defineret saaledes bliver Begrebet baade for vidt og for snævert. For vidt bliver det, idet man almindeligvis medtager Renten af Driftsherrens Kapital; denne bør selvfølgelig holdes udenfor. Det samme er Tilfældet med Risikopræmien, hvortil ogsaa Assuranceudgifter maa henregnes. Endelig er der Driftsherrens Arbejds løn, der ligeledes bør holdes ude fra Profitten. Paa den anden Side indgaar der i denne Elementer, som man i Almindelighed ikke regner med dertil.

Dette gælder særlig Renten af »den kapitaliserede Profit«. Køber jeg en Virksomhed, der foruden Bestyrerløn giver et Overskud af 6000 Kr. aarlig, for 75000 Kr., saa vil jeg, da jeg skal forrente disse 75000 Kr., kun for min Part have et Overskud af 3000 Kr. — og dog vil ingen kunne nægte, at samfundsmæssigt set er Virksomhedens Overskud stadig 6000 Kr.,

Driftsherrens Gevinst.

Diskussion i Nationaløkonomisk Forening
den 11. Decbr. 1901.

I Nationaløkonomisk Forening holdt Hr. Cand. polit. L. V. Birck den 11. December 1901, som Indledning til en Diskussion, et Foredrag om Driftsherrens Gevinst. Hovedindholdet af Indledningsforedraget var følgende:

Den klassiske Økonomi var en Driftsherreøkonomi og var bleven kritiseret som saadan. Først i de sidste 20 Aar havde man imidlertid underkastet Driftsherrens Funktion og hans Belønning en nøjere Analyse (Walker, Clark og Bagehot).

Driftsherrens Gevinst benævnes i Almindelighed Profit, og herved forstås da det Overskud, der bliver tilbage, naar Driftsherren har afholdt alle fornødne Driftsudgifter. Defineret saaledes bliver Begrebet baade for vidt og for snævert. For vidt bliver det, idet man almindeligvis medtager Renten af Driftsherrens Kapital; denne bør selvfølgelig holdes udenfor. Det samme er Tilfældet med Risikopræmien, hvortil ogsaa Assuranceudgifter maa henregnes. Endelig er der Driftsherrens Arbejds løn, der ligeledes bør holdes ude fra Profitten. Paa den anden Side indgaar der i denne Elementer, som man i Almindelighed ikke regner med dertil.

Dette gælder særlig Renten af »den kapitaliserede Profit«. Køber jeg en Virksomhed, der foruden Bestyrerløn giver et Overskud af 6000 Kr. aarlig, for 75000 Kr., saa vil jeg, da jeg skal forrente disse 75000 Kr., kun for min Part have et Overskud af 3000 Kr. — og dog vil ingen kunne nægte, at samfundsmæssigt set er Virksomhedens Overskud stadig 6000 Kr.,

selv om første Ejer har forbeholdt sig de 3000 deraf. Af den Omstændighed, at et Aktieselskab kun giver 4 pCt. i Udbytte, kan man ikke slutte, at Virksomheden maa ophøre, naar f. Eks. Arbejdslønnen stiger; Grunden til at Udbyttet kun er 4 pCt., kan være, at Renprofiten er bleven kapitaliseret.

Hvor stor Driftsherrens Arbejds løn er, kan ikke angives i Almindelighed. Det afhænger i Virkeligheden i det enkelte Tilfælde af, hvor store Indtægter en Mand har i Forvejen; jo større disse ere, desto mere vil han fordre for at overtage en Driftsherres Funktioner. Det er ikke den høje, men den højeste Profit, der drager Folk.

En stor Profit er ikke nødvendig for at faa Varerne produceret, men den høje Profit viser, at der ikke er Balance mellem Produktionen og den under den givne Indtægtsfordeling gældende Efterspørgsel; den høje Profit viser, hvor Arbejde og Kapital bør søge hen.

Prisen paa Varer afhænger jo af de mindst profitable Anlæg, som maa være med i Produktionen, for at Markedet kan blive forsynet. Den rene Profit er saaledes en Forskelsrente; den kan skyldes mange Aarsager, Heldet, Tilstedeværelsen af et Monopol, og endelig kan den fremstaa ved og bestemmes af Driftsherrens Kendskab til Markedet. Heri viser Driftsherrens specielle Dygtighed sig; man har villet underkende dette Moment, som dog er en værdifrembringende Faktor i Lighed med Kapital og Arbejde. Driftsherredygtigheden lægger sig endvidere for Dagen i Anvendelsen af nye Produktionsmaader, nye Maskiner o. s. v., eller i Opsporingen af nye Markeder, Tilvejebringelsen af en ny Smag hos Publikum, Opfindelsen af en ny Vare (Cykler) o. s. fr.

Profitten tenderer imidlertid til at ophæve sig selv, den er flygtende og danner i saa Henseende en Modsætning til Grundrenten: Moden kan ændres, Smagen kan blive en anden; har én Driftsherre indført nye Maskiner eller nye Produktionsmaader, følger snart andre efter; yngre Producenter tager Têten o. s. v. Der er vel nogen Lighed med Grundrenten, idet denne kan variere, men Forskellen viser sig i, at medens Grundrenten dog bliver, kan Profitten helt forsvinde — og den forsvinder altid efter nogen Tids Forløb, forsaavidt de Forhold, der skabte den, forandrer sig; den

er i Dag hos én, i Morgen hos en anden. Derfor vil industrielle Forretninger sjælden blive gamle. At der dog findes gamle Forretninger modbeviser ikke dette; thi ny tilkommende Konjunkturer kan give dem en ny Profitbasis.

Alligevel er man kommen ind paa at kapitalisere Profitten, ganske som man kapitaliserer Grundrenten, og heri ligger en vis Samfundsfare. Byernes Husejere ere saaledes paa Veje til at blive lige saa slet stillede som vore Landmænd. Begge have købt for dyrt: de have kapitaliseret Grundrenten. Det samme Fænomen vil møde os, naar man efterhaanden faar kapitaliseret Profitten, hvilket væsentligst foregaar gennem Forretningernes Omdannelse til Aktieselskaber. Selv hvor saadanne dannes fuldt ud forsvarligt, vil Kapitalisering foregaa gennem Stigning eller Falden af Aktiekursen. Dette medfører mange Ulæmper, saaledes bl. a. i Forholdet mellem Driftsherre og Arbejdere. Naar disse sidste forlange højere Løn, kan Bedriftens Leder, selv om Bedriften i og for sig kan bære større Udgifter, og selv om Lederen personlig finder Fordringerne rimelige, ikke gaa ind derpaa, fordi Udgiftsforøgelsen kapitaliseres og bliver et Kapitaltab, imod hvilket Aktionærene protestere. Det væsentligste er imidlertid, at Profitten efter en Tid vil bortfalde, og vi ville da staa overfor en Situation, der vil indeholde en lignende Kalamitet for Samfundet som Agrarkrisen og Arbejderspørgsmaalet. Som vi nu have et betrængt Landbrug, vil vi i Fremtiden faa en betrængt Industri, og vi vil da møde den desparate Driftsherre, hvis væsentligste Maal ikke er at oparbejde sin Forretning, efter »det lange Løb«s sunde Princip, men som spekulerer mere end han producerer, og for hvem enhver Konjunktursvingning kan blive skæbnesvanger, bringende Kapitaltab eller Kapitalgevinst.

Direktør Rubin bad Indlederen om nærmere at præcisere, hvorpaa han begrundede sin Frygt for, at der vilde indtræde saadanne samfundsfarlige Forhold som de, han havde profeteret om. Taleren var ikke helt sikker paa, om Indlederen havde baseret sin Profeti paa de industrielle Foretagenders Overgang til Aktieselskaber.

Indlederen: Overgangen til Aktieselskaber vilde lette Kapitaliseringen. Fremtidens Driftsherrer vilde

gennemgaaende have købt for dyrt, og dette galdt navnlig Aktieselskaberne; derved vilde Kalamiteten fremkomme.

Direktør Rubin var glad ved at have faaet det fastslaaet, at det var Aktieselskaberne, der vilde hidføre Kalamiteten; men dermed faldt ogsaa Parallellen med Landbruget bort. Der var den væsentlige Forskel, at Jorden blev ved at bestaa, og de enkelte Landbrug gik fra Haand til Haand, medens Forretninger i den industrielle og kommercielle Verden sædvanligvis opførte at eksistere, naar Ejeren faldt bort, og gik de over paa andre Hænder, beregnedes der som oftest kun en forholdsvis ringe Sum i Afstaaelse. Selv ved Overgang til Aktieselskaber kapitaliserede man sjældent her hjemme den ventede Gevinst; der opstilledes dog altid Valuta for Aktiekapitalen. Vilde man konstatere en Samfundsfare her, maatte Kapitaliseringen paavises statistisk, ellers kunde man ikke ret tro paa den.

Professor Scharling: Det var en Overdrivelse, naar Indlederen havde talt om et Driftsherrespørgsmaal, der kunde sidestilles med Arbejderspørgsmaalet og Agrarspørgsmaalet. Forskellighederne mellem disse Spørgsmaal vare for store til, at man kunde parallelisere dem. Der er en saadan Ulighed tilstede indenfor Industrien imellem de mangfoldige, forskelligartede Virksomheder, at det altid vilde være Tilfældet, at nogle Industrigrene faa Vind i Sejlene, uden at dette berører andre, og omvendt kan uheldige Vilkaar blive uden Betydning for andre; ogsaa indenfor den enkelte Industrigren fandt jo noget lignende Sted. Landbruget derimod er langt mere ensartet og underkastet fælles Konjunkturer; hvad der rammer den ene Landbruger, rammer dem alle mere eller mindre. En Aktiekrise vil derfor heller aldrig faa saa stor Betydning, thi igennem Aktierne spredes Forretninger paa mange Hænder, og et Fald for Forretningen bliver derfor ikke altid et Fald for Ejerne, idet disse ofte have fordelt deres Kapital paa forskellige Forretninger. Dette medfører, at selv hvor der finder en almindelig Aktiekalamitet Sted — som f. Eks. her hos os midt i 70'erne —, forvindes den som oftest hurtig igen. Heller ikke med Arbejderspørgsmaalet kunde Driftsherrespørgsmaalet sidestilles, thi for Arbejderne gælder det under ugunstige Tider og i Tilfælde af almindelig og

udstrakt Arbejdsløshed selve Eksistensen, for Driftsherrerne derimod kun, om deres Eksistens skal være mere eller mindre gunstig. Bortset fra den her omtalte Overdrivelse i Foredragets Slutning fortjente imidlertid dets Paavisning af den overdrevne Tilbøjelighed til at kapitalisere Driftsherre-Gevinst og -Tab og de uheldige Virkninger heraf Opmærksomhed og Paaagtning.

Fabrikant, cand. polit. Schou mente, at Kapitaliseringen af Profitten var sket i noget større Omfang, end de to sidste Talere gik ud fra; thi den var ikke alene sket ved Dannelse og Udvidelse af Aktieselskaber, men ogsaa paa to andre Maader, der berørte større Kredse af Industrien. For det første gennem Kreditten. Naar Landmændene havde daarligere Kaar end Industrien, saa var en væsentlig Grund dertil, at Landejendommene havde saa store Laan at forrente, medens Fabrikkerne kun havde smaa Laan, fordi de ikke kunde faa store. En Landejendom til 200,000 Kr. kunde maaske laane 150,000 Kr., medens en Fabrik af samme Værdi maaske kun kunde laane 50,000 Kr. Heri var i den sidste Periode af livlige Aar sket en Forandring. Mange Fabrikker havde kunnet optage store Laan, og derved havde de bundet sig til store faste Udbetalinger af Renter og Afdrag, hvorved de kunde blive ilde stede i daarlige Tider. Det var uden Tvivl Tanken om en saadan Fabriks fremtidige gode Profit, der havde gjort Kreditten villigere overfor Industrien, men der laa en Fare heri. Men ogsaa paa et andet Punkt var en saadan Kapitalisering sket, maaske i endnu højere Grad, det var gennem Forhøjelsen af Arbejdslønnen og Arbejdsprisen. Indlederen omtalte, at en Forhøjelse af Arbejdslønnen mødte og maatte møde Modstand hos mange Aktieselskaber, og ikke bevilgedes, selv hvor de øjeblikkelige Konjunkturer nok kunde tillade en saadan Merudgift. Grunden hertil var, at Selskabet, for ret at vurdere Merudgiftens Betydning, ikke blot maatte se hen til den aarlige Udgift i enkelte Aar, men maatte kapitalisere den aarlige Merudgift. Til Trods herfor er dog Arbejdslønnen forhøjet mange Steder paa en saadan Maade, at man maa sige, at Arbejderne til deres Fordel have for lange Tider kapitaliseret adskillige Fabrikkers og Erhvervs Profit. Man ser jo allerede, at den høje Ar-

bejdspris forhindrer Industri og Haandværk i mange Tilfælde i at gøre de billige Tilbud, som Tidsforholdene nu kræve, og i Stedet maa indskrænke deres Virksomhed. Der er ingen Tvivl om, at det for Industrien gælder om i den nærmeste Tid at gennemføre en Indskrænkning af deres Produktionsomkostninger, d. v. s. Nedsættelse af Arbejdslønnen og forsigtig Brug af Kreditten. Desuden er det saadan, at medens det ikke gør en Landmand noget, at hans Nabo sidder daarligt i det, saa skader det i Industrien, da den Fabrik, der har for store Forpligtelser at opfylde, let bliver en usund Konkurrent. Trods Tab skal Virksomheden holdes i Gang, og de Indskrænkninger, som Markedsforholdene gøre naturlige, ske ikke, før ligefrem Mangel paa Driftskapital tvinger dertil — et Forhold, hvormed ejheller Kreditorerne kunne være tjente.

Indlederen: Ingen kunde nægte, at den egentlige Industri i væsentlig Grad udøvedes af Aktieselskaber og at denne Bevægelse ikke havde naaet sin Kulmination endnu. Og, for saa vidt Kapitaliseringen af Profitten er uundgaaelig ved Aktiedriften, er den uundgaaelig i hele den omformende Industri. Heri ligger Faren: at Verdens næstvigtigste Erhvervs, den omformende Industris Driftsherrer arbejde med en Profit, der er kapitaliseret, og som stadig vil have sit tilsvarende i en Forpligtelse, i en Gæld til en tidligere Ejer — selv efter at denne Gælds Ækvivalent, Profitten, er forsvunden. Spørgsmaalet om Differentialrentens Kapitalisering havde den samme Vigtighed som den, man tillægger selve Industrien. Man kunde ikke — som Direktør Rubin havde gjort — jævnføre Detailforretningernes Ophør eller Overgang til nye Ejere med Overdragelserne i den store Industri. At Profitten ved disse Overdragelser som oftest kapitaliseredes, maatte Taleren vedblivende hævde.

Direktør Rubin vilde ikke bestride, at der kunde finde en Overkapitalisering Sted, men Spørgsmaalet var, i hvilken Udstrækning. Det var af forholdsvis ringe Interesse at gøre opmærksom paa, at der kunde være farlige Momenter til Stede i Industribevægelsen ligesom i Landbruget osv.; det, som det overalt ved saadanne Udtalelser kom an paa, var nogenlunde at angive Udstrækningen; derpaa beroede det, om

der var virkelig Mening i de foretagne Sammenligninger og de profeterede Farer.

Fra Fabrikant V. Schou har Redaktionen yderligere modtaget følgende:

Kandidat Bircks Foredrag var, hvad Englænderne kalde »very suggestive«. Men, som det da ogsaa blev sagt under Diskussionen, det er vanskeligt straks at tage Standpunkt til en paa saa mange teoretiske og praktiske Forhold hvilende Ide som den om Kapitaliseringen af Driftherrens Gevinst. Deltagerne i Diskussionen kunde da heller ikke andet end tage Afstand fra det store Omfang, Hr. Birck gav denne Kapitalisering. Sagen har imidlertid megen Betydning, og efter senere at have overvejet den, tillader jeg mig at bede om Plads for nogle Bemærkninger.

Mon det ikke vilde være rettest at tale ikke alene om en Kapitalisering men tillige om en Diskontering af Profitten? Forskellen i Betydningen af disse to Ord har vist vundet Hævd i vort Sprog, saaledes at Kapitalisering sigter paa lange, Diskontering paa korte Tidsrum.

Kun en Del af Profitten i Industrien og de dermed beslægtede Virksomheder er optaget for lang Tid, saaledes at der forud er lagt Beslag paa et vist aarligt Udbytte og det uden Hensyn til, hvor stor Profitten bliver i de enkelte Aar, eller om der overhovedet bliver nogen. Kun den saaledes for lang Tid optagne Del af Profitten er kapitaliseret; her er sket det, som de høje Priser og store Laan have bevirket i Landbruget. Men en anden Del af Profitten er der lagt Beslag paa paa en anden Maade nemlig for kortere Tid. Thi saavel den Løn, der udbetales Arbejderne, som det Udbytte, et Selskab giver sine Aktionærer, kan hurtig formindskes under de Beløb, som man kort iforvejen mente at kunne regne med og indrettede sig efter. Ja disse Udbetalinger kunne for en Tid forsvinde, for Aktionærers eller andre Indehaveres Vedkommende ved at de intet Udbytte faa, og for Arbejdernes Vedkommende ved at en Del af dem intet Arbejde kunne faa.

Det er netop Tanken paa, at der i Løbet af kort

Tid kan ske saadanne Forandringer i en Del af den Profit, som man forud mente at have faaet kapitaliseret til sin Fordel og fremtidige Nydelse, der har bragt mig til at bruge Ordet Diskontering. Men ganske vist kan en bestemt Sondring mellem Kapitalisering og Diskontering ikke ske, fordi det navnlig for Udgifterne til Arbejde ikke er sikkert, at den for at lette Afsætningen og holde Produktionen i Gang nødvendige billige Arbejdspris vil indtræde (lavere Arbejds løn eller mere energisk Arbejde eller begge Dele i Forening). Man kan i vor Tid ikke uden videre gaa ud fra, at Konkurrencen fra Udlandet vil virke her, dertil spiller de beskyttede Haandværksfag og Industrier for stor en Rolle under de moderne Forhold. Disse Virksomheder kunne vedligeholde en særlig til Fordel for Arbejderne sket Kapitalisering af Profitten, ved at lade hele Samfundet yde denne Profit gennem Betaling for Arbejde, der efter Tidsforholdene er for dyrt. Jeg tænker ikke herved paa den Beskyttelse, der skyldes Lovgivningen, den spiller en mindre Rolle, men paa den langt stærkere Beskyttelse ad naturlig Vej, hvor Indførsel fra Udlandet af naturlige Grunde er umulig; det er jo nærmest Byggeindustrien, Entreprenørvirksomhed og lign. der her bliver Tale om. Saadanne Virksomheder ordne deres Forhold uden Hensyn til Udlandet eller Konjunkturer, idet de interesserede Parter ere enige om at lade Publikum betale og kunne fremtvinge dette ved deres fuldstændige Beskyttelse. Her er da et Eksempel paa, at en Kapitalisering af Profitten kan ske uden at medføre Farer for vedkommende Fag, men er skadelig for Landets øvrige Borgere.

Ligesom dette sidste meget betydningsfulde Fænomen allerede er blevet iagttaget i Frihandelslandet England og stillet ved Siden af den Toldbeskyttelse, som man der begynder at tale om at virke for, og hvis Indførelse vil lettes ved denne Sammenstilling, saaledes kan omvendt det samme Fænomen meget vel tænkes at bidrage til i den øvrige Verden at bringe til Ære og Værdighed paany en gammel engelsk Doktrin, nemlig den klassiske Økonomi, som nu i en Periode har været holdt for forældet. Denne Økonomis Indhold i Modsætning til de nyere Retninger, Katedersocialismen og hvad de nu alle kaldes, er i faa Ord

betegnet med, at den klassiske Økonomi lagde Hovedvægten paa, at der blev frembragt saa store Rigdomme som muligt, medens de nyere Retninger lagde Hovedvægten paa Rigdommens Fordeling. Netop de beskyttede Virksomheder, og under moderne Forhold mest de naturligt beskyttede, hindre imidlertid den størst mulige Produktivitet. For dem staar ikke det, at virke saa meget som muligt, i første Række, det gør derimod Fordelingen af Profitten. Jo mere det viser sig, at man ikke stræber efter gennem lavere Priser at holde en nedadgaaende Produktion oppe, af Frygt for derved at gribe forstyrrende ind i Satserne for Fordelingen, desto mere vil maaske atter den gamle Anskuelse vinde frem, at dette er skadeligt, og at man derfor atter maa lægge Vægten paa at arbejde saa meget og saa produktivt som muligt. Fordelingen vil da atter træde noget i Baggrunden, forhaabentlig med Bevidstheden om at have skabt bedre Kaar end de, der vare komne uden dens Medvirkning, og haabende paa, at der atter skabes nyt Materiale af Varer og Goder, som den senere kan give sig i Lag med. Herved ville de truende Farer for Kapitaliseringen af Industriens og andre Virksomheders Profit svinde, thi dels ville de faa Lejlighed til at arbejde mere produktivt, og dels er Kapitaliseringen jo kun en Form for Fordelingen af Profitten, og det samme gælder det, der er kaldt Diskonteringen af Profitten. Begge ere en Forudfordeling af ukendte, fremtidige Værdier, der ofte bliver en Forfordeling og maa vise sig uholdbar. De ere et Forsøg paa at gøre sig til Herre over Fordelingen for at gøre Arbejderne og en Del af Kapitalen uafhængige af det virkelige Livs Forhold, af Konkurrencen og Konjunkturerne, ja endog af selve Hovedgrundlaget: Produktionens Størrelse.

V. Schou.